

Pestalozzi nem voltak olyan hatással Hegelre, mint más nagy kortársukra, pl. Kantra, Goethere, Schillerre, Fichtere és Herbartra. Részletesen összehasonlíttja Hegel és Fröbel gondolatait s érdekesen mutatja ki az utóbbiban rejlő hegelianus hatásokat. Függetlenül a szerző kivonatokat és szemelvényeket közöl Hegel híres tanügyi beszédeiből, melyek a klasszikus tanulmányokra, a fegyelemre, a középiskolai katonai gyakorlatokra, az iskolának az emberiség egyetemes erkölcsi neveléséhez való viszonyára s a jellemképzésre vonatkoznak. Niethammer bajor iskolai utasításai zárják be ezen a «homályos» Hegelről szóló rendkívül világos munkát. *Dr. Kornis Gyula.*

*

Tischendorf, Julius: Präparationen für den geographischen

Unterricht an Volksschulen. Ein methodischer Beitrag zum erziehenden Unterricht, I. Teil: *Das Königreich Sachsen.* 6. Auflage. 1906. (Hilfsbuch für den 1. Unterricht in der Vaterlandskunde.) 1*60 M., geb. 2.— M. p. 194. II. *Das deutsche Vaterland.* (Hilfsbuch für den 1. Unterricht in der Geographie von Deutschland. — Anordnung nach natürlichen Landschaften). 21. Aufl. 2.— M., geb. 2*40 M. 1911. p. 300. III. *Das deutsche Reich.* (Hilfsbuch für den weitergehenden Unterricht in der Geographie von Deutschland. — Anordnung nach politischen Gebieten). 1910. 18. Aufl. 1*80 M., geb. 2*20 M. p. 227. IV. *Europa.* 19. Af. 2*40 M., geb. 2*80 M. 1909. p. 313. V. *Die ausseuropäischen Erdteile.* 17. Af. 2*60 M., geb. 3*20 M. 1909. p. 313. Leipzig. Verlag von Ernst Wunderlich.

Tischendorf a városi iskola igazgatója Netzschkauban. Könyveinek használhatóságát eléggé igazolják a kiadások számai, a Németországról szóló rész immár 21-ik kiadásban forog a német tanítók kezén. Elismeri Tischendorf, hogy a teljesség, hiánynélküliség nem lehet célja a népiskolának. Attól a kis gyermektől, akinek mi a hazai föld ismeretének első elemeit nyújtjuk, nem kívánhatjuk, hogy hazájának minden városát, völgyét, hegyesucsát, vizét, iparágát ismerje, hanem csupán az a törekvésünk, hogy az országról és népeiről összefoglaló, egységes képet kapjon és megtanulja szeretni a földnek azt a részét, ahol egykor bölcsője ringott.

A tanítási anyag elrendezése a természeti tájak szerint történik. Ezeket a tájakon azonban a gyermekeket nem a szokásosan ismert földrajzi rendszer (fekvés, határok, hegyek, vizek, helységek, stb.) szerint vesszük végig, hanem utazás alakjában, amelyet térkép, kép és élő, hazai benyomásokon alapuló ábrázolás segítségével teszünk meg a tanulókkal lélekben és valóságban. Bármely helyen megtehető ez, mivel akármelyik helyet választhatjuk kiindulási pontnak, csupán annyit kell tennie a tanítónak, hogy saját szűkebb köre, községe,

vidéke viszonyait átviszi az adott mintára. A tananyagot az összehasonlító földrajz alapelvei szerint kell átdolgozni, amelyben a tanulót tervszerűen vezessük, hogy a tárgyalt jelenségek feltételei szerint fel-emeljük a szemléltetett tárgyakon életkorának megfelelő felfogáshoz, különösen a talaj és lakosok közti viszonyok átértéséhez. A tanítás nyelve szerinte egyszerű és világos, olyan, ahogy népiskolai tanulókkal alsó- és középfokon beszélgetni szoktunk. Ha valaki ilyenformán megfigyeli és összehasonlítja az első oktatási órák nyelvét a későbbiekkel, azt találja, hogy a gyermekek szokásos lépésről-lépésre gyarapszik, értelmi felfogásuk szélesbül. Mindig tekintettel kell lennünk a tanítás segédeszközeire is, amelyeket csak sikerrel használhatunk az oktatás keretén belül, így a fényképgyűjteményekre, festmények, művészi képek hű másolataira, stb.

Minden könyvét két fő részre osztja fel Tischendorf: elméleti és gyakorlati részre. Az első kötet elején kifejti a honismertetés feladatát, hogy t. i. a növendék kimerítő ismertetést kapjon hazájáról. Meg kell tudnia a tanulónak, hogy az ő faluján, városán kívül még nagyon sok népes városa van a hazának, ahol iparosok, kereskedők laknak, szeretettel kell a falu felé fordulnia, ahol az emberi kultúra ősi, legelső munkásai túrják a földet. Ha meg tudjuk értetni azt a kölcsönös viszonyt, amely emberek, termelési ágak között fennáll, nemcsak a kulturát, hanem a humanizmust is terjesztjük. A földrajz oktatását Tischendorf lehetőleg a szemléltetésre, mint az egyedüli természetes támpontra alapítja. Nem említi ugyan Tischendorf, hogy a földrajz tanításának kezdő fokán mindig a szülői házból, illetve az iskolaszobából induljunk ki és legelső sorban a lakóhely és az iskola közvetlen környékének tüzetes megismertetésére törekedjünk, de valószínű azért, mert mint nálunk, úgy a németeknél is a beszéd-értelemgyakorlatok során végzik el ezt. Hatványozottan követeli azonban az iskolai sétakirándulásokat, mivel az a gondolat vezérli, hogy az egyéni földrajzi képek száma, amelyek személyes tapasztalaton, szemléleten alapszanak, állandóan megmaradnak. A lakóhely közvetlen környékét így ismerik meg a tanulók önálló megfigyelések útján. Megkülönböztetik a hegyeket, halmokat, völgyeket, tavakat, patakokat, különbözőségeket tesznek a folyók iránya, a hegyek fekvése, helyzete között, megtanulják a tájékozódást, helyismeretet. Előveszik a térképet, ki-keresik rajta a hidat, amelyen keresztül mennek, a folyót, amelyet követnek, az utat, amelyen hazafelé tartanak, stb. Kint lehet csak jól látni a napkeltét, napnyugtát, a Hold fázisait, a hajnali és esti csillagot, a csillagképeket, a tejutat, göncölszekeret, szivárványt, stb. Ott figyelhetjük meg kellően az éghajlati viszonyokat, a szél irányát, erejét, az eső hatását, a hőmérséklet és a Nap sugárzása közti össze-

függést. A különböző hivatásnemek, foglalkozási ágak megfigyelésével, művelői örömeinek és bánatának megismerésével bepillantást nyerünk a természet és az ember közti viszonyba. Természetes, ezeknek a kirándulásoknak csak akkor lesz valódi hasznuk, ha azok gondosan előkészítettnek és helyes pædagogiai szellemben vezetettnek. Tischendorf azt mondja, hogy minden kirándulásnak kitűzött, határozott feladata legyen, vagyis a kirándulás előtt annak tárgyát beszéljék meg, de ne öleljenek fel sokat, mert akkor a gyermekek figyelmét megosztják és megfigyelésük csak felületes lesz. A kitűzött feladatot azután végre is kell hajtani. Második követelése az Tischendorfnak, hogy az átélt és megfigyelt dolgokat a gyermekek lelkében megerősítsék, hogy azok később is szilárdan megmaradjanak, ezért azt ajánlja, hogy a kirándulás folyamán a gyermekek emlékeztetőjeleket (kőzeteket, virágokat, terméseket) gyűjtsenek, másrészt rajzokat, térképeket vázoljanak, amelyekből a bejárt vidéket el tudják képzelni, össze tudják állítani. Végül harmadszor az iskolai kirándulásoknak önszó becésének is kell lenni. A tanulók több kisebb és egy nagyobb kirándulást a tanító vezetése alatt csupán a harmadik iskolai évtől kezdve tesznek évenként.

A kirándulásokon ne nézzenek meg bármit, hanem csupán a jellemző, megkapó részeiről készítsenek a környéknek, az országnak élethű, színes felvételeket, amelyek felkeltik a tanulók természetes, meleg érdeklődését, Nagyon szépen, szinte költői tollal és mégis pædagogiai módszerrel ecseteli azokat a feltételeket Tischendorf, ahogyan a tanító felkeltheti tanítványaiban a természet iránt való érdeklődést.

De még ez sem elég, a tanítónak fel kell használni a szemléltetésnek valamennyi eszközét. Ide számítjuk a fali térképeket. Azon a területen, amelyet a tanulók tanítóikkal lélekben vagy valóságban bejárnak, nem csupán a hegyek, folyók, városok, faluk nevét és fekvését ismerjük meg, hanem a magassági viszonyokat, távolságokat, kereskedelmi utakat, a helységek nagyságát, stb. Nyújtson a térkép alapot az ismétlésekre, továbbá olyan tárgyakra nézve adja a felújítás lehetőségét, amelyek újra a feledésbe merülnének. Ezt persze csak a jó térkép teheti, amely nem csupán a helyesség, pontosság követelményét elégíti ki, hanem nagy, világos írású, erősen színezett és nagy formátumú. A fősúlyt rajta a hegy- és vízrajzi viszonyokra fektetik, a politikai beosztást pedig színes, világos vonalak mutatják. Talán legfontosabb a szerzőnek az a követelése, hogy ne tartalmazzon többet, mint amennyi a népiskolában épen feltétlenül szükséges. Nem ártana, ha a tanítás érdekében mindenütt megvalósítanák, mivel azt a fokozatos fejlődésnek elve követeli. A nagy összefoglaló térképeken —

amelyeket népiskoláink a legtöbb esetben úgy sem használnak, mert nem rendelkeznek velük, sőt még sok helyen a középiskolák is szűkiben vannak — a kis tanulónak sokszor felfedező-útra kell indulnia, míg a más, nem szükséges nevek tömkelegéből kihalássza a keresettet. Ugyanezek a követelmények fennállanak a kézi térképekre is, ahol még arra is kellene figyelni, hogy az illető város, falu neve valójában a város, falu helyéül jelzett pont alá vagy fölé kerüljön. A szemléltetésnek kitűnő eszközei a különböző fényképek, festmények, stb. A fényképeket vagy sztereoszkópban mutatjuk be, vagy, ha van vetítő-készülékünk, vetítéssel.

Azt talán említeni sem kell, hogy a vetített kép a legközvetlenebb, azt mindenki egyszerre látja, hozzáfűzhetjük rögtön a magyarázatot, ezért módszertanilag sem a levelezőlap-rendszer, sem pedig a sztereoszkop nem versenyezhet vele. Jó segítőeszközeink még a tanításnál a különböző iparágak nyers anyagainak, termékeinek, gyártási módjuknak bemutatása, amikor a tanuló szemeláttára történik az ipartermékek kialakulása a nyersanyagokból. Mindezekhez járul a tanító rajza, lehetőleg színes krétával, a megfelelő fogalomra mindig ugyanazt a szint használva. A tájékozódást, helyhatározást, az ország helyeinek és folyóinak vízrendszerét csak így tudjuk megértetni a tanulókkal.

Az oktatás a szemlélettől halad a fogalom felé és arra törekszik, hogy a tanulónak áttekintést nyújtson az ő szellemi birtoka felett, ezért a már szerzett ismereteket gondosan rendezi, alkalomadtán számonkéri, hogy beillesse a tanuló eddigi ismeretei közé. A tanulóval együtt dolgozzuk fel ismereteinket, ezáltal öntevékenysége révén jut hozzá mindenhez, ami minden tanításnak alapelve.

Mindazt, amit elméletben hangoztat, megvalósítja a gyakorlati részben, amely a kötet második részét teszi. Az Elbe folyam vidékét választja, azon is Dresden városát, mert ott lakik a szász király, tehát az ország székvárosa is. A célkitűzés után lépésről-lépésre haladva ismerteti meg őket a szükséges fogalmakkal. Vasuton érnek oda, miközben röviden jellemzik a vidéket. A jegyet a tanulók maguk váltják (az iskolában pedig papirosdarabokkal pótolják). Beszállás után szépen elhelyezkednek, miközben a vonat elindul. Ekkor előkerül a térkép. Látják róla, hogy míg Dresdenbe érnek, sok falun, városon kell keresztül menniök, amelyek közül többet már az előző években felkerestek. A gyermekek röviden felsorolják emlékezetből ezeket a helyeket, a térképen megkeresik őket. Megfigyelik közben a vonat mentén levő patakok, folyók futását, a térképen jelzett nagy vasuti hidakat, alagutakat, stb.

Megérkezés után végigjárják a várost, megnézik a színházat, a főteret, templomokat, iskolákat, múzeumokat, királyi palotát, kaszárnyákat, stb. A pályaudvarról indulnak el a város belsejébe, ahol csak-

hamar egy nagy térre, a Vilmos császár-térre jutnak. Pompás palota van rajta, mögötte pedig egy gyönyörű kert. A kert belsejében van a könyvtár, amely sokkal nagyobb, mint az iskoláé. A Vilmos császár-térről rövid idő alatt egy mellékutcán át a hársfákkal beültetett fő-utcára jutunk, a régi vagy Augustus-hídra vezet (megmutatjuk a képen). Tizenhét erős oszlopon nyugszik a tizenhat hatalmas ív az Elba árja felett. Az Elba két részre osztja a várost, régi és újvárosra. Az a része a városnak, amelyen átjöttünk az újváros, a hídon túllevő pedig a régi város (mutatjuk a képet). Amint átérünk, jobbra találjuk az udvari színházat, a katolikus templomot, amely Szászország legnagyobb temploma. Közeliében emelkedik a királyi vár, ahol Frigyes Ágost király lakik. Így megy tovább, de az eredetiben olyan élénken, hogy Dresdenben érezzük magunkat. A legtöbb része megérdemelné, hogy élénk nyelvezete, festői volta, megkapó előadása miatt lefordítsák és szellemében dolgozzanak a mi tanítóink is. Az eredmény aligha maradna el.

Bővebben fejtegeti az anyag kiválogatását, feldolgozását a II-ik kötet elején. Ha azokat a szempontokat nézzük, amelyek szerint szerzőnk tárgyát feldolgozza, azt látjuk, hogy a történelmi iránynak híve, mindig a történelmi szempontokat domborítja ki főleg.

Adatai megbízhatók. Hazánkról is hű képet ad. Közjogilag kifogásolhatnák a kritikások, hogy nem domborítja ki kellőleg Magyarország és Ausztriának egymáshoz való viszonyát, de azt nálunk is csak a IV. osztály felé kezdik a tanulók úgy, ahogy megérteni a középiskolákban. A népiskolákat ne is említsük, hisz a nép szavazárása, közbeszéde ma is csak a «császárt» emlegeti mindig. Összehasonlítva a magyar viszonyokkal, megelégednénk, ha a középiskolákban ismertetnék nálunk ilyen szellemben, felfogással és módszerekkel a Földet, annak természeti viszonyait, lakóit, elsősorban pedig magát Magyarországot, de ahhoz alapos kiképzés, megfelelő felszerelés, kirándulási alap teremtése szükséges, ami ma még a legtöbb helyen hiányzik.

Dr. Horváth Károly.

*

A nemi élet etikája és pædagogijája. Írta Fr. W. Foerster. Fordította dr. Schütz Antal.*

A *«Jugendlehre»* című nagy erkölcsnevelési munkája óta a híres svájci tudós csodálatos módon konzervatívív vált. Az a könyve sem volt ugyan valami szélsőséges pædagogiai irányzat képviselője, de a társadalmi nevelés, az életre való előkészítés gondolata vonult

* Nem értünk ugyan mindenben egyet Náday Pál dr.-ral, de kiadjuk érdekes fejtegetéseit, melyek mindenesetre megfontolni való gondolatokat tartalmaznak.